

Odense 1943 - set fra Klaregade

Af *Hans Kirchhoff*

Et brev fra konsul Georg Böhme

I begyndelsen af august 1943 ankom Georg Böhme til Odense for at overtage ledelsen af det tyske konsulat i Klaregade – med besættelsen ophøjet til et *Aussenstelle* under den rigsbefuldmægtigede i Danmark. Han efterfulgte konsul Alfred Lachmann, som det tyske udenrigsministerium i juli forflyttede til Berlin.

Lachmann havde ved afrejsen syv års konsulatserfaring i Danmark bag sig, først i Åbenrå fra 1936, og siden i Odense fra 1940. Denne baggrund manglede Böhme helt, for han kom direkte hertil fra Schweiz og var blank, når det gjaldt danske forhold. Men han kunne i stedet stille med hele partimandens tyngde og prestige. Ligesom sin høje chef i København, dr. Werner Best, tilhørte han den anden generation af unge nationalsocialister, der havde oplevet verdenskrigen og nederlaget fra skolebænken, og som senere verdenskrisen slusede ind i NSDAP. Ligesom Best var også Böhme partimedlem fra 1931. Uddannet som ingeniør med meteorologi som speciale havde Böhme gjort karriere i den tyske koloni i Davos i den svejtsiske kanton Graubünden, fra 1937 som *Ortsgruppenleiter*, dvs. som fører for den lokale udenlandsafdeling af NSDAP – og som vicekonsul, med forvaltningen af de tyske tuberkulose- og kuranstalter i Schweiz som sit store og vigtige domæne. Trods sin ungdom var han således veltrænet i kampen på de interne partilinjer og velkendt med forhandlinger på ministerialniveau. I slutningen af marts 1943 forlod Böhme Davos – vistnok for at melde sig til Luftwaffe. I juni gennemgik han en halsoperation i Berlin, hvor han efter rekonvalescensen overraskedes af en ordre fra udenrigsministeriet om at overgå til øjeblikkelig tjeneste i det besatte Danmark. Den 13. juli landede han med flyet i Kastrup, og

efter en 14-dages turnus i den rigsbefuldmægtigedes kontorer på Dagmarhus rejste han over Storebælt til det nye job på Fyn.

Konsulatet i Klaregade rummede i sommeren 1943 en stab på 4-5 kontorfolk med konsulatssekretæren Walther Zeidler i spidsen. Zeidler var gammel i Odense – han havde boet her siden 1930, fra 1939 som konsulatssekretær – men han havde ført sig stærkt aggressivt frem i Lachmanns sidste periode, og han var ilde lidt af de danske myndigheder og af odenseanerne i almindelighed – en uvilje som han måtte undgælde for med raseringen af sin lejlighed i augustdagene. Imidlertid satte Böhme ham hurtigt på plads, og tonen i Klaregade blev mere diplomatisk – i hvert fald erindrede den daværende konstituerede politimester Hans Rasmussen senere den nye konsul som „behagelig“.

Böhme opslog sit kvarter i Odense på et tidspunkt, hvor krisen mellem befolkningen og Scavenius-regeringen og tyskerne undergik en stærk eskalering, med daglige sabotagehandlinger, begyndende massestrejker og en stigende uro i gaderne. Således blev sabotørernes velkomst til den nye konsul sprængningen af automobilfirmaet Fehr og Co. natten til den 14. august – en sabotage, der omskabte Vindegade til et hav af knuste spejlglasruder, og som efter Böhmes senere beretning nærmest kastede ham ud af sengen i det foreløbige logi på „Grand Hotel“! Senere fulgte så udviklingen slag i slag, med generalstrejken i Odense fra den 18. til den 24. august, med udløberne til kystbyerne, og med nye strejkecentre i Midt- og Nordjylland, der kulminerede med forhandlingspolitikens sammenbrud og proklameringen af den militære undtagelsestilstand den 29/8-43. – Böhme fulgte disse begivenheder på tættest hold, både på gaden og omkring konferencebordet. Senere kunne han meget dramatisk fortælle om et improviseret og desperat forsvar af konsulatets første etage imod den indtrængende folkemængde – med stoleben! Men ellers lå hovedindsatsen væsentligst på de interne linjer – den store politik blev varetaget af regeringens og besættelsesmagtens repræsentanter fra København – og først efter den 29/8-43 trådte Böhme frem på den lokale arena sammen med militærkommandanten, den herostratisk berømte oberstløjtnant Weiss, med det hårdtslående temperament.

Georg Böhme, der 1943 overtog ledelsen af det tyske konsulat i Odense. Billedet stammer fra hans pas i Rigsarkivet.

Om begivenhederne i august og september 1943 skrev Böhme den 5. september et fællesbrev til sine forældre i Mainz og til broderen og svigerinden i Breslau. (Böhme var ungkarl endnu i 1943, men forlovede sig i 1944 med en tysk *Funkmädel* i Odense). Et gennemslag af brevet på maskine er bevaret i konsulens privatkorrespondance, som i 1964 kom for dagen på politigårdens loft i Odense, og siden placeret i Rigsarkivet som *konsul Georg Böhmes privatarkiv*. Desværre er brevet enestående som en samtidig tysk civil kilde til Odensekrisens historie, og det er også enestående blandt Böhmes iøvrigt fyldige brevveksling i kraft af sin detaljerigdom og sin åbenmundethed – noget, der senere skulle give ham

adskillige skrupler overfor censuren. Brevet rummer en enkelt vigtig oplysning om optakten til generalstrejken, men har ellers først og fremmest interesse som et vindue ind til besættelsesmagtens forestillingsverden, dens syn og tankegang – fra 1940–1945 også en del af Danmarks historie.

Odense, den 5. september 1943.

Mine kære forældre, kære August og kære Anne!

I venter sikkert alle med utålmodighed på et brev fra mig, så i dag, hvor jeg for første gang i ugevis har et par timer helt for mig selv, og hvor det igen er muligt at sende post, vil jeg skrive et fællesbrev til Mainz og Breslau.

Allerførst hjerteligt tak for brevene fra Mainz af 14.8. og fra Breslau af 11. og 19.8., som jeg jo endnu ikke har kunnet besvare. Men jeg sendte i sidste uge af forrige måned en pakke til forældrene (2 kilo) med røget flæsk, og tilsvarende til Breslau, samt yderligere en pakke med 2 kilo pølse. Forhåbentlig er pakkerne nået godt frem. Jeg beder dig nu, kære August, om at sende noget af pølsen til forældrene i Mainz som en prøve, for at I, kære forældre, kan se om den tiltaler jer. Pølsen i Danmark er jo ikke helt efter vor smag – men hvis I ikke kan lide den, vil jeg forsøge at skaffe jer tysk pølse, som laves her specielt, men ikke er så let at få fat på. I hvert fald vil der herfra i midten af september afgå en 2 kilos pakke med røget flæsk i begge retninger. Jeg håber at I kan gøre god brug deraf. Senere vil jeg forsøge at få nok en sending med noget fiskekonserves af sted. Gider I hver gang give mig besked om, hvorvidt pakkerne er ankommet, og i hvilken stand? Og husk altid at rette brevene til feltpostnummeret, de går væsentlig hurtigere, da de ikke skal gennem kontrollen.

Men nu til det, som sikkert interesserer jer mest, nemlig situationen her.

Fra radioen og af avismeddelelser har I sikkert erfaret, at den øverstkommanderende for de tyske tropper har erklæret Danmark i undtagelsestilstand. Og siden da har jeg så at sige kun ved siden af fungeret som konsul – i første række er jeg chef for den civile

forvaltning under kommandanten over Fyn – den militære indsats, som jeg altid har længtes sådan efter, er således kommet til mig hurtigere og også noget anderledes, end jeg egentlig havde tænkt mig.

Da jeg kom til Danmark, mærkede jeg straks, at ikke alt var, som man kunne ønske det. Og netop i Odense brød spektaklerne løs. Først havde vi nogle ganske store sabotager – et par fabrikker, der arbejdede for den tyske Værnemagt, røg i luften med et anseeligt knald, og gav mig og mine embedsmænd temmeligt meget arbejde og bekymring; og derpå kom det den 15. august til de første sammenstød mellem befolkningen og vor Værnemagt. Opgaven var til dels ikke ganske let, men vi forsøgte i begyndelsen at komme igennem, uden at Værnemagten greb ind. Jeg modtog et kompagni af den i København stationerede politibataljon, der sammen med det danske politi, som var forstærket med 500 mand, også så nogenlunde fik genoprettet roen. Men da generalstrejken samtidig brød ud, måtte også denne vanskelighed overvindes ved hjælp af den danske regering. Fra København kom *SS-Brigadeführer* Kannstein og *Regierungsdirektor*, politioberst dr. Stahlmann for at hjælpe mig, og fra dansk side arbejdsministeren og departementscheferne fra udenrigs- og justitsministeriet. For så vidt var det jo en strålende start, jeg kom straks i rigtig kontakt med de øverste myndigheder, og jeg „stod“ mig også godt – hvad de tyske herrer gentagne gange forsikrede mig om! – Hvor god nytte fik jeg ikke derved af mit arbejde i Davos med vore tyske sanatorier, som jo også bragte mig i mange forhandlinger med de øverste ministerier, og derfor var en „forskoled“ i bedste forstand. Vi fik da også sat ganske god skik på sagerne igen – udskejelserne mod tyske forretningsfolk og mod danske, der under en eller anden form arbejder for Tyskland, var slet ikke få; vi havde langt over 100 tilfælde af rudeknusninger, ødelæggelser af lejligheder, plyndringer og brandstiftelser, jo, pøbelen, der var anført af fjendtlige agenter, rasede ganske godt ud –. Men fra Odense bredte modstandsbevægelsen sig over det hele land, og undtagelsestilstanden, som vi havde gemt til nødsituationen, måtte så effektueres. Den medførte naturligvis også afvæbningen af den danske armé, hvil-

ket ikke foregik uden et ordentligt festfyrværkeri (*Zauberfeuer*), eftersom hæren var fortræffeligt bevæbnet, men det forløb nu gudskelov med relativt få ofre.

I hele denne periode sov jeg kun i forbigående, et par dage var det helt umuligt; det hele var ligesom en lavine, som man for alt i verden må se at få standset. I får altså undskyldte, når jeg ikke skrev til jer, men iøvrigt havde det heller ikke været muligt at få brevet bragt herfra.

Natten mellem den 28. og 29. august blev undtagelsestilstanden så proklameret, og jeg blev på forslag af den rigsbefuldmægtigede i København, dr. Best, af den øverstkommanderende for de tyske tropper udnævnt til chef for den civile forvaltning på Fyn. Jeg oplevede således begivenhederne fra kommandoposten og gik straks i gang med de civile forholdsregler. Alle civile myndigheder – politi, borgmesterkontorer osv. – står under mit opsyn og modtager deres ordrer fra kommandanten over Fyn gennem mig. Det er ikke noget lille job, men det bringer mig uhyre glæde, og det fylder mig helt. Eftersom jeg ikke kan dansk, har den lokale partileder, partikammerat Ramme, støttet mig strålende. Han er et prægtigt menneske, og jeg er blevet temmelig gode venner med hans familie (han har en dreng i Waffen-SS, som ligger helt oppe i Finland, og som lige har været hjemme på fire ugers orlov). Men hvor er det ejendommeligt, når man i byens rådhus taler til embedsmændene, erhvervsrepræsentanterne osv. og forklarer folkene de foranstaltninger, der skal gennemføres, da at måtte stoppe op efter et par sætninger for at få dem oversat først! Men det gør partikammerat Ramme ganske storartet; det gik og det går ganske godt. Jeg har ligé haft politimesteren hos mig, og efter ordre fra kommandanten, oberstløjtnant Weiss, som jeg arbejder ganske udmærket sammen med, gjort det hele klart for ham, at hans politi må gribe endnu kraftigere ind, ellers kan det lige så godt pakke sammen. Ja, det er en munter forretning, jeg har. Jeg tænker af og til på, at det dog i sammenligning hermed var nok så „roligt“ i Davos. Jeg har været ganske tilfreds med, at de sidste uger var så anstrængende, så fik jeg ikke så megen tid til at tænke på Davos. Den 25. august var det jo et år siden, at Lüttje måtte dø – hvor går tiden dog hurtigt.

Ja, nu har jeg i store træk givet jer et billede af situationen her, mere kan jeg ikke sige jer, og jeg håber heller ikke, at en eventuel censur griber mig ved vingebenet.

Personligt går det mig godt, jeg har slet ikke flere halssmerter – altså har operationen dog hjulpet – forhåbentlig fortsætter det. Jeg har skrevet til Davos og anmodet om mit soveværelse, jeg besluttede mig alligevel dertil. Min store kiste fra Davos med mit tøj er også kommet velbeholden hertil, der faldt en stor sten fra mit hjerte. Iøvrigt mange tak for nedpakningen af sagerne i de to kasser. De var helt rigtigt fordelt. Personlig har jeg ikke flere ønsker, skoene henter jeg selv ved lejlighed i forbindelse med et besøg – jeg håber at komme til Mainz senest til jul, måske også til Breslau.

Op nu kommer jeg så samtidig til forældrenes og Bea Wagners noget ejendommelige brev, hvori hun spørger mig, om hun ikke kan komme til Odense sammen med sin lille søn og med dig, kære mor. Jeg har slet ikke besvaret brevet, har heller ikke tid til det lige nu. Men måske har den gode Bea også i mellemtiden opdaget, at Danmark ikke er noget „ferieland“. Her bliver skudt med skarpt, og heller ikke jeg går udenfor, uden at have en pistol i lommen! Det kan du ganske roligt fortælle hende en gang ved lejlighed, kære mor. I og for sig tænkte jeg straks efter de første pressemeddelelser om evakueringerne, at jeg kunne hente jer herop. Sagen er heller ikke lagt ad acta. Men i øjeblikket er det naturligvis umuligt at tænke på det, først må vi igen have ro og orden tilbage. Men måske kunne I rejse til Weinoldsheim eller Hildesheim, dér ville I jo være betydeligt mere sikre end i Mainz. Skulle I tænke på at tage til Breslau og slå jer ned der foreløbig – hvis der overhovedet er indkvarteringsmuligheder i et hotel eller en pension – så kan I naturligvis til enhver tid regne med økonomisk støtte fra mig. Ved lejlighed kan I jo skrive til mig derom.

Det vil nok interessere August, at jeg for tiden kører i en Ford V8 som tjenestevogn, en virkelig fabelagtig vogn. Jeg kører ofte i den alene, ofte med min chauffør, en *Obergefreiter* – jeg er jo permanent på rejse over hele øen, hvis skønhed jeg nu får rigtigt lært at kende – for at holde de civile myndigheder i kraven.

Böhmes på tysk affattede brev er usigneret. At det faktisk blev afsendt og modtaget fremgår af et svarbrev fra broderen 18.9.43. Hovedparten af Georg Böhmes data stammer fra hans korrespondance og private papirer, omfattende perioden 1936-45, nu i Rigsarkivet under arkivnummer 5249. Materiale vedr. både Böhmes og Zeidlers karriere, herunder det danske politis generalrapporter på dem begge fra 1945, fandtes i midten af 60'erne i kriminalpolitiets arkiv i Odense under journalnummer *I 342/1945* og *I 341/1945*, men er senere bortkommet, og en fornyet henvendelse til politimesteren i Odense og til Landsarkivet har ikke givet noget positivt resultat. Jeg har således måttet holde mig til mine oprindelige, ret fattige notater fra feltundersøgelsen i byen 1965, der ikke afspejler nogen speciel interesse for Böhme, men for Odensebegivenhederne generelt. For Böhmes og Lachmanns ydre data indenfor udenrigstjenesten se også Udenrigsministeriets arkiv: *54-Tyskland-33-Åbenrå* og *54-Tyskland-3-Odense*. I august 1968 blev Böhme interviewet af det danske fjernsyn i forbindelse med en TV-produktion om generalstrejken i Odense. Se båndudskriften og min notits fra samtale med Böhme af 9.8.68. For en oversigtsmæssig behandling af Odensestrejken se min kronik i „Fyens Stiftstidende“ 25.8.68. Strejken indtager hovedpladsen i et kommende studie fra min hånd „Augustoprøret 1943 – Samarbejdspolitikens fald. Forudsætninger og forløb. En studie i kollaboration og modstand“.